

ימה עם הטיפ'

התורה קובעת שיש לתת לעבד מענק מיוחד עם סיום התקשרותו עם המעסיק. בימינו שדיני עבדים אינם קיימים, כדאי לתת 'טיפ' ליהודי שנותן לנו שירות ולציין בכך הוקרתנו והערכתנו אליו.

פיצויים לצאצאי העבדים?

בארצות-הברית מתנהל דיון בקשר ל'שילומים'. אין הכוונה לשילומים מגרמניה לניצולי השואה, אלא שילומים לעבדים ששירתו בארצות-הברית במשך 246 שנים.

אף-על-פי שהעבדות בארצות-הברית בטלה כבר לפני מאה וחמישים שנה, עם זאת צאצאי העבדים טוענים שהמדינה התעשרה בזכות אבות אבותיהם. לדוגמה הם מביאים את תעשיית הכותנה שארה"ב התעשרה בזכותה. אלו שעשו את העבודה הידנית הקשה היו העבדים שמעולם לא קיבלו תשלום. על גבם ארה"ב התעשרה. לכן, לטענתם, מגיע להם תשלום עבור העבודה הזו.

כראייה הם מביאים לטענתם את השילומים שישראל קיבלה מגרמניה אחרי מלחמת העולם השנייה. מדוע, אפוא, לא תיקח ארה"ב אחריות לפשעים שנעשו בארצה במשך מאות שנים?

פרופסורים מעריכים שמדובר בעשרות מיליארדי דולרים שלארצות-הברית ככל הנראה אין. אחרים מציעים שיעניקו לכל צאצאי העבדים השכלה גבוהה ושירות רפואי חינם למאות השנים הבאות. הבעיה היא שרבים מהקהילה האפרו-אמריקנית אינם צאצאים של העבדים אלא "חדשים מקרוב באו", ומדוע שייהנו מהכסף הזה? למשל, נשיא ארצות-הברית לשעבר איננו צאצא של עבדים, ולעומתו רעייתו, הגברת הראשונה, היא כן ממוצא של עבדים.

בנוסף לכך, גם רוב הלבנים בארה"ב בימינו אינם צאצאים של בעלי העבדים שחיו כאן לפני יותר ממאה וחמישים שנה. ואם כן, מדוע פתאום הם יצטרכו לשלם את הכסף?

מאידך, ישנם היסטוריונים מהקהילה השחורה שמאשימים גם את המנהיגים השחורים באפריקה שהם אלו שמכרו את העבדים שנשלחו לארה"ב. אולי צריך לדרוש מהם את הכסף? בפועל סקרי דעת קהל בארה"ב מראים שרוב גדול של הציבור הלבן לא תומך בשילומים, כך שהדרך עוד ארוכה.

מה היהדות אומרת על הנושא הזה?

חובת האדון והחברה כולה

בפרשת השבוע, ראה, התורה מדברת רבות על דיני עבדים: "כי ימכר לך אחיך העברי² ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך" (ראה ט"ו, י"ב). היהדות מכירה במושג העבדות. למשל, כאשר אדם גנב כסף ואין לו מניין לשלם בחזרה. בתקופת התנ"ך בית הדין יכול היה למכור אותו כעבד ליהודי אחר, למשך שש שנים בלבד, ואת כסף המכירה נותנים לקרבן הגניבה.

התורה ממשיכה ומצווה דבר מאוד חשוב: "וכי תשלחנו חפשי מעמך, לא תשלחנו ריקם, הענק תעניק לו". כשהעבד מסיים את תקופת העבדות אסור לשלח אותו בידיים ריקות. על האדון לתת לו 'הענקה', מתנה חשובה כאות הערכה לעבודתו, ובזה לפייס אותו על-כך שהלה עבד אצלו במשך שש שנים.

מדוע? ממשיכה התורה ואומרת: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים". מסביר רש"י: "והענקתי לך מביזת מצרים וביזת הים. אף אתה הענק ושנה לו" (ט"ו, ט"ו). עם ישראל היה בגלות מצרים במשך 210 שנים, מתוכם שמונים שנה הם היו עבדים, וכשיצאו ממצרים הקב"ה דאג שהם יקבלו 'פיצויים' על כל הסבל והעבדות שהיו מנת חלקם.

הרבי מסביר בשיחה שהקב"ה שילם לא רק פעם אחת אלא פעמיים; "הענקתי ושנית לך", פעם ראשונה "ביזת מצרים" שהקב"ה הזהיר את משה "דבר נא באזני העם" וכו', שכל אישה 'תשאל' משכנתה כלי כסף וזהב ושמלות. הקב"ה לא הסתפק בזה, אלא אחרי קריעת ים סוף, כשהמצרים טבעו בים, כל הזהב והתכשיטים שהיו עליהם עלו וצפו מהים ועם ישראל אסף אותם והתעשר פעמיים. לכן הקב"ה תובע גם מהיהודי שינהג כך ויעניק לעבד שלו פעמיים ² "הענק ושנה לו" וכלשון הספרי: "מה במצרים נתתי לך ברוחב יד, אף אתה תתן לו ברוחב יד" (לקו"ש חכ"ד עמ' 87).

מסופר במדרש, שבתקופת אלכסנדר מוקדון המצרים תבעו את עם ישראל למשפט אצל אלכסנדר מוקדון. הם טענו שכתוב בתורה שבני ישראל שָׁאָלוּ ממצרים כלי כסף וזהב: "וינצלו את מצרים", וביקשו שיחזירו להם כספם וזהבם.

השיב להם גביהא בן פסיסא: ששים רבוא היו אבותינו, והעבידום מצרים בחומר ולבנים וכל עבודה בחינם ארבע מאות שנים, ראו כמה שווה פעולתנו אם נחשוב סלע אחד ליום! ישבו פילוסופים וחישבו ולא הגיעו למאה שנה עד שהייתה מצרים שלהם. הלכו משם בבושת פנים" (מ"ת פ"ג, סנהדרין צ"א, א. ב"ר שם). הרי לנו שהיהודים טענו במפורש שזה תשלום על העבדות במצרים.

ויתרה מזו, מי היה "העבד העברי הראשון" בתורה? כולנו זוכרים שיוסף היה הראשון שנמכר לעבד, "ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים" (מקץ מ"א, י"ב). גם אצלו אומר הרבי בשם אביו הרב לוי"צ, שיוסף קיבל 'הענקה' מפרעה בזה שהוא מינה אותו למשנה למלך, בנוסף לכך, הוא גם קיבל הענקה מהאדון שלו פוטיפר "ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע" לאשה (בראשית מ"א, י"ב).

הרי לנו שהיהדות סוברת שעבד שיצא לחירות צריך לתת לו הענקה. החוב הראשון הוא על האדון, אבל אם האדון מאיזו סיבה שהיא לא נתן לו, אזי החברה שבה העבד נמצא מחויבת מבחינה מוסרית ואנושית לדאוג שיקבל 'הענקה' על כל שנות העבדות, וכך לפייס אותו.

לדעת לפרגן

השאלה היא האם החובה על החברה היא רק על העבדים עצמם או גם על הצאצאים שלהם, שחיים מאה וחמישים שנה מאוחר יותר, האם גם הם זכאים להענקה. ישנן דעות בתלמוד, שכמו שבכל דבר אחר יש דין ירושה, הרי גם בזה חלים דיני ירושה, ולכן אם העבד מת לפני שהספיק לקבל את ההענקה, אז יורשיו מקבלים את זה. על-דרך-זה אם האדון מת לפני שהספיק לתת את ההענקה לעבדו שיצא לחירות, על יורשיו החובה לתת את ההענקה מכספי הירושה.

את המסקנות לגבי הדין בארה"ב נשאר למנהיגי המדינה. לכאורה היום אין עבדים ואין אדונים, ואם כן איך אנו אמורים לקיים את המצווה הזו? הרבי מביא בשיחה בשם החינוך, שכאשר יהודי עושה עבורך איזו שהיא עבודה, לאחר התשלום שהוא מקבל כמסוכם אתה צריך לתת לו 'הענקה', מה שנקרא בימינו 'טיפ' כאות הוקרה והערכה לעבודתו (לקו"ש חי"ט עמ' 155).

וכשאנו ניתן הענקה ליהודי אחר על עבודה שהוא עשה עבורנו, אזי מידה כנגד מידה, הקב"ה ישלם לנו על העבודה שלנו, לא רק את השכר שמגיע לנו אלא אף ייתן לנו 'טיפ' על העבודה שלנו, ואחוז ה'טיפ' שהוא ייתן לנו יהיה בדיוק אותו סכום שאנו נותנים למלצר במסעדה²